

Sinuga

Eesti Puuetega Inimeste Koda

Mai 2010

**Puudega
inimesed ja
seksuaalsus**

**Tantsukursused
Saaremaal**

Helen Keller 130

ISSN 1736-826X

9 771736 826004

- AIDI VALLIK**
3 Kevadilm
- PEAR TANG**
4 Eesti Vaegkuuljate Liit
kostmas vaegkuuljate huvide eest
- GETTER TIIRIK**
7 Noorte tegemistest
8 Kodanikeühenduste kaasamine
linnaplaneerimise protsessi
- GETTER TIIRIK**
10 Kõrghariduse rindel muutusteta?
- DORIS PEUCKER**
12 Tantsukursused Saaremaa
Puuetega Inimeste Kojas
- RAISSA KESKKÜLA, PRIIT KASEPALU**
14 Tähistame Helen Kelleri 130. sünniaastapäeva
- LY KAARNA**
16 Uut ja huvitavat Valgamaa
Puuetega Inimeste Kojas
- 18 Puuetega inimeste seksuaalsus:
müüdid ja tegelikkus
- MATI AALOE**
30 Sclerosis multiplexi näitetrupi tegemistest

ESIKAANEL

Aive Sarjase foto

TAGAKAANEL

Saaremaa puuetega
inimeste käsitöö

TOIMETUS

Toompuiestee 10
10137 Tallinn
epikoda@epikoda.ee
Tel 661 6629

Peatoimetaja
Eha Leppik, 5543180,
eha.leppik@mail.ee

Toimetaja
Aive Sarjas, 5079962,
aivesarjas@hotmail.ee

Kujundus ja küljendus
Egon Erkmann

Toimetusel on õigus
kaastöid lühendada
ja toimetada.

Sinuga väljaandja on
MTÜ Eesti Puuetega
Inimeste Koda.

Sinuga ilmub 3–4 korda aastas.

Sel aastal on *Sinuga* kaaned harjumuspärasest erinevad. Esikaanel pakuvad end vaatamiseks lemmikloomad. Tagakaanel aga reklaamime (tasuta) puuetega inimeste tehtud tooteid.

www.epikoda.ee

Kevadilm

Lähme toome
sinililli
vaasi sisse
kevadeks!
Tule, teeme
pajupilli,
puhuda ju oskad,
eks?

Jookseme siis
oja äärde,
vaatame,
kui kõrged veed!
Tule kaasa
metsa veerde.
Katsume,
kas kuivad teed!

Ärka üles
talveunest!
Kaelast viska
villarätt!
Tule kaasa,
siis sa tunned,
et on ilm
täis kevadet!

AIDI VALLIK
Kirjanik

Eesti Vaegkuuljate Liit kostmas vaegkuuljate huvide eest

Eesti Vaegkuuljate Liit (EVL) on aktiviseerinud oma senist vaegkuuljatele suunatud eestkostetegevust, viies käesoleval ajal ellu projekti „Eesti vaegkuuljate katusorganisatsiooni eestkoste võimekuse tõstmine”. Projekti toetab Kodaniku Ühiskonna Sihtkapital (KÜSK).

PEAR TANG

Projekti eesmärgiks on tõsta teadmiste suurendamise kaudu üle-Eestilise vaegkuuljate katusorganisatsiooni ja tema maakondlike liikmesorganisatsioonide eestkostest võimekust ning aktiviseerida neid organisatsioone tõhusamalt tegelema vaegkuuljate konkreetsete huvide ja vajaduste eest seismisel.

Mis on eestkoste?

Eestkostet võib defineerida kui organisatsiooni tegevust oma liikmete ja/või teiste sihtrühma kuuluvate inimeste ja/või oma valdkonna huvide ja väärtuste eest seismisel suhetes avaliku võimu, ärisektori, avalikkuse või teiste organisatsioonidega. Eestkoste tegevusteks võivad olla avalikud sõnavõttud, teavituskampaaniad,

seisukohtade esitamine töörühmades ning ise nende algatamine. Eestkoste tegevuste alla kuuluvad allkirjade kogumine, meelevalduste korraldamine jne.

Mis on tehtud?

Projekti esmaseks ülesandeks oli EVL eestkoste analüüsi koostamine, et saada ülevaatlikumat pilti organisatsiooni hetkeolukorrast, tema rollist vaegkuuljate huvide eest seismisel ning kavandada edaspidiseks tõhusamat tegevust eestkoste valdas.

Analüüsi koostamiseks pöörduiti EVL liikmesorganisatsioonide aktiivi poole küsimustikuga, milles paluti hinnata EVL ja liikmesorganisatsioonide senist eestkostest tegevust. Hinnang paluti anda erinevate vaegkuuljaid puudutavate probleemide lõikes nagu

puudetoetused, abivahenditega varustamine, infole ligipääs, abi töökoha leidmisel, koolitus- ja täiendõppevõimalused jms. Ühtlasi paluti teha ka omapoolseid ettepanekuid eestkostest tegevuse tõhustamiseks. Oma hinnanguid ja ettepanekuid said esitada ka liikmesorganisatsioonide liikmed ning teised vaegkuuljatest huvilised interneti kodulehekülje kaudu. Saadud vastused süstematiseeriti. Analüüsi koostamiseks viidi projekti juhtmeeskonna töönoupidamiste käigus läbi ka EVL tegevuse SWOT analüüs, milles hinnati organisatsiooni sisemisi tugevaid ja nõrku külgi ning välimisi võimalusi ja ohte vaegkuuljate huvides teostatava eestkostest tegevuse kontekstis.

Eestkosteanalüüsi koondati küsitlusele vastanute süstematiseeritud arvamused ja ettepanekud ning SWOT analüüsil saadud põhiseisukohad. Kirjalikult vormistatud eestkosteanalüüsiga saab tutvuda EVL koduleheküljel www.vaegkuuljad.ee/lehed/projektid/Eestkosteanalüüs15-06-2009.pdf

Projekti käigus koostatud eestkosteanalüüsi põhjal võib öelda, et Eesti vaegkuuljate katusorganisatsioon teostab eestkostet ligikaudu 75 000 Eesti elanikule. Organisatsioonil on ligi 20 aasta jooksul välja kujunenud võrgustiku organisatsiooniline struktuur, aktiiv ja traditsioonilised tegevused. Seneise eestkostetöö üheks tugevamaks küljeks on aktiivsus kirjalike infomaterjalide publitseerimisel ja levitamisel (EVL mitmekesine interneti kodulehekülj www.vaegkuuljad.ee, kuus korda aastas väljaantav infoleht Auris, noorteajakiri meie Ise, brošüür „Kuulmisinfo. Abiks tööandjale” jm).

Samuti on EVL olnud aktiivne erinevate projektide algatamisel ja läbiviimi-

sel, mille tegevused võib liigitada eestkoste alla nagu „Vaegkuuljate sotsiaalsete oskuste arendamine tööturule sisenemiseks ja seal püsimiseks”, „Kuulmispuudega inimesed kuuljate keskkonnas”, „Kuulmispuudega inimesed aktiivselt ja turvaliselt liikuma” jpt.

Vajakajäämiseks võib lugeda organisatsiooni suhteliselt väikest liikmeskonda vaegkuuljate koguarvu suhtes Eestis (EVL arengukavas aastateks 2009–2010 planeeritakse liikmete üldarvuks 2010. aastaks 1150).

Ka rahvusvaheline koostöö potentsiaali on vähe rakendatud, seda põhiliselt vastavate rahaliste vahendite puudumise tõttu. Koostöö Skandinaavia riikide sotsiaalorganisatsioonidega sh

Põhjamaade koostööorganisatsiooni liikmeks saamine, eesrindlike väliskogemuste hankimine ja juurutamine on edaspidi väga olulise tähtsusega EVL eestkostevõimekuse tõstmisel.

Valminud eestkosteanalüüsile tuginedes töötati projekti juhtmeeskonna poolt välja ka eestkoste parandamise kava, mida asuti projekti järgnevate tegevustena ka ellu viima.

Käesolevaks ajaks on läbi viidud kolm õppepäeva. Õppepäevade eesmärgiks oli suurendada liikmesorganisatsioonide aktiivi teadmisi eestkostest, saada selgem arusaam eestkoste olemusest, tegemise viisidest ja võimalustest, mida sellega on võimalik saavutada oma sihtgrupi huvides. Õp-

pepäevade lektoriks oli Urmo Kübar Eesti Mittetulundusühenduste ja Sihtasutuste Liidust (EMSL), kes andis osavõtnutele teoreetilisi teadmisi, värskeid ideid ja praktilisi nõuandeid eestkostetegevuste planeerimiseks ja läbiviimiseks ning oma organisatsiooni eestkostesuutlikkuse tõstmiseks.

Osavõtt seminaridest oli aktiivne, enamus liikmesorganisatsioonide esindajatest pidasid osalemist vajalikuks. Tõdeti, et saadi juurde kasulikke teadmisi ning häid võimalusi kolleegidega neil teemadel mõtteid ja kogemusi vahetada (fotod).

Üheks oluliseks tegevuseks on olnud ka ümarlauanõupidamised, kus põhiteemana on käsitletud vaegkuuljate abivahenditega varustamist. Vaegkuuljate abistamine kuulmisabivahendite taotlemisel on olnud EVL üks olulisemaid

eestkostevalaseid ülesandeid. Projekti ekspert Uno Taimla eestvedamisel on seda probleemi arutatud mitmetel ümarlauanõupidamisel, millest on osa võtnud liikmesorganisatsioonide aktiiv, kuulmisabivahendite tootjafirmad, riigiametnikud, kõrvarst jt. Osavõtjatele on tutvustatud näidishahendeid — eritelefonid, uksekella signaalsaatorid, võimendusseadet lähisuhtlemiseks.

Septembrikuus toimunud vaegkuuljate ümarlaual koostati kirjalik pöördumine vaegkuuljate nimel, milles toodi välja puudujäägid vaegkuuljate abivahenditega varustamisel ning päriti aru olukorra parandamise reaalsete võimaluste kohta. Pöördumine allkirjastati ümarlauast osavõtjate poolt ja edastati Sotsiaalministeeriumile. Ühtlasi otsustati hakata sellelaadseid pöördumisi sagedamini koostama

ning neid edastama ka teistele asjaomastele asutustele ja ametkondadele, et vaegkuuljate muredest ja probleemidest aktiivsemalt teavitada ja kaasa aidata vaegkuuljate huvidega arvestamisele erinevates eluvaldkondades.

Abivahenditega varustamise parandamise eesmärgil on projekti raames kavandatud ka kuulmisabivahendite vajaduse väljaselgitamine Eesti vanurite hooldekodudes.

Vaegkuulmine kui puue suureneb teadaolevalt järsult just vanemas eas. Võib öelda isegi, et see on suurel määral vanadusega kaasakäiv puue. Praeguseks on saadetud kirjad umbes 100-le vanurite hooldekodule küsimusega, kui palju vajatakse juurde abivahendeid (individuaalseid kuulmisaparaate ja lähisuhtlemisvõimendeid). Tagasiside saadetud kirjadele on osaliselt ju-

ba ka saabunud, töö olukorra analüüsimisel ja meetmete kavandamine olukorra parandamiseks hetkel veel pooleli.

Ühe eestkoste aktsioonina viidi EVL ekspertide poolt läbi teatrietenduste külastamine, eesmärgiga testida, kuidas on saalides lugu kuuldavusega ning kas vaegkuuljatele sobivate tingimuste loomiseks on ka midagi spetsiaalselt tehtud. Ülevaadet etenduste testimise tulemustest saab lugeda EVL kodulehekülje lingilt www.vaegkuuljad.ee/blogi/?p=268

Mis veel teoksil?

Kavas on aidata kaasa EVL materiaalse baasi parandamisele ja leida võimalusi hankida kuulmis- taseme mõõtjaid ja müramõõtjaid. Neid tehnilisi vahendeid tahab EVL edaspidi kasutama hakata vaegkuuljatele vajalike teenuste osutamisel ning kuulmisprobleemide avalikkusele teadvustamisel.

Samuti valmistatakse ette projekt, mille käigus oleks võimalik edendada EVL võrgustiku rahvusvahelist koostööd ja kasutada Põhja- ja Lääne-Eesti kogemusi. Töö käigus otsitakse rahalisi võimalusi selle projekti elluviimiseks

Projekti käigus koostatud eestkoste parandamise kava kuulub edaspidi pidevale täiendamisele ja selle elluviimine jätkub ka pärast projekti lõppu.

Oluline igas eestkostealases tegevuse juures on teadvustada Eesti ühiskonnas laialdasemalt vaegkuuljate ja vaegkuulmisega seotud probleeme ja aidata aktiivsemalt kaasa neile võimalike lahenduste leidmisel.

Noorte tegemistest

„Noored ühiselt tegusaks” projekt kutsuti ellu tänu Euroopa Noored Eesti büroo rahastusele. Projekt tõi kokku noori üle-Eesti.

GETTER TIIRIK

Kahel tegevuspäeval osales kokku ligi 30 erinevat, mitmekülgset noort. Jaanuari viimasel nädalavahetusel kogunesidki huvilised Tallinnasse. Esiimesel päeval keskendusime liikumisele: kuulasime Massaažikooli esindaja loengut erinevatest massaažiliikidest, õppisime hip-hop tantsu ning genereerisime ideid edasiste projektide osas.

Teisel päeval oli päeva läbivaks teemaks loovus: saime praktilisi juhiseid Massaažikooli esindajalt, lisaks oli võimalik valida erinevate töötubade vahel, kas teha ehteid, klaasimaali, siidimaali või voolida erinevaid kujusid.

Kuna projekti eesmärgiks oli ikkagi toetada erinevate noorte loovust ning leida/genereerida uusi projekte ja toetada neid, kellel projekt juba käsil, siis kohtusime osalejatega veelkord ka veebruaris. Sel korral oli põhiorhk projektide analüüsimisele ning täiendamisele ja ka teiste projektidesse/tegevustesse soovitusi (ja isegi vabatahtliku töö) pakumist.

Usun, et osalejad jäid väga rahule. Vähemalt se-nine tagasiside on olnud igati positiivne.

Tänu Euroopa Noortele ning kellel häid ideid-tahtmist, soovitame taotleda raha Euroopa Noortelt (lisainfo www.noored.ee). Samas selle projekti-ga noortevaldkonnas tegevus selleks aastaks ei ole läbi.

Lähiajal (märts, aprill, mai) on toimumas noorte õhtud ning mais on ka tulemas koolitus. Suvel toimub nii koolitus kui ka suvelaager. Sügisel taas-elustuvad noorte õhtud (september-oktoober-november) ning aastale paneb punkti noorte jõulupidu.

Kui kellelgi on soovi infot saada või tegemistes kaasa lüüa (sealhulgas ideid ja abi pakkuda), kirjutage: epikoda@gmail.com.

Kodanikeühenduste kaasamine linnaplaneerimise protsessi

Sinuga esitatud küsimustele vastas Tallinna Linnaplaneerimise Ameti planeeringute registri koordinaator **Kerttu Märtin**.

Kuidas Tallinna Linnaplaneerimise Amet on kaasanud kodanikeühendusi linnaplaneerimise protsessi?

Aktiivsete kodanikeühendustega koostöö on linnaruumi planeerimisse tulnud Tallinnas alles viimastel aastatel — sellised, valdavalt asumipõhised ühendid on meie ühiskonnas suhtelisel uus nähtus, kuigi nn Vanas Euroopas on need juba väga kaua toimunud ning arvestatavad partnerid avalikule võimule mitte ainult linnaplaneerimise valdkonnas. Samas, ka kõik meie asumid ei ole nii selgelt eristuvad, et neis tekiks selle konkreetse linnakeskkonna abil ennast identifitseeriv kogukond, pealegi elame täna siiski olukorras, kus paljud meist ei saa lihtsalt majanduslike võimaluste vähesuse tõttu valida endale elukohta, mis meie hingele kõi-

ge lähedasem oleks ning kus me oma naabritega sarnaselt maailma nägeva koosluse moodustaksime, mis omakorda oleks aluseks juba mingi organiseerituma ühenduse tekkeks.

Konkreetsemalt linnaplaneerimise protsessist rääkides peab kõigepealt ütleva, et kohustus kodanikke kaasata on sisse kirjutatud juba seadusesse — nimelt peab iga planeeringu menetluses korraldama kindlasti vähemalt ühe avaliku väljapaneku, mille ajal on kõigil huvitatutel võimalik oma ettepanekuid või siis vastuväiteid esitada. Kuna need väljapanekud toimuvad aga peale planeeringulahenduse põhimõttelist valmimist, jääb inimestele võimalus vaid öelda, kas selline planeering neile meeldib või mitte — ettepanekute ja paranduste tegemise aeg on ju tegelikult juba möödas. Seetõttu oleme juba mõnda aega plaeninud inimesi kaasata päris planeerimisprotsessi alguses, et kõigepealt kogukonnalt küsida, mida nende arvates oleks vaja kavandada või siis ümber muuta. Koda-

nikeühenduste aktiveerimine on selle teema lahendamise ka meie kui planeerimisprotsessi menetlemise eest vastutajate jaoks teinud lihtsamaks, sest nüüd on olemas organiseerunud huvi mõlemalt poolt.

Täna saab öelda, et protsess on hästi käima läinud — suuremate ja olulisemate planeerimisdokumentide (üld- ja teemaplaneeringud, suuremate alade detailplaneeringu) tutvustamised kogukonnaseltsides on muutumas juba tavapäraseks, sügisel toimus meie ametis esimene seltside ümarlaud, kus arutasime edasisi konstruktiivse koostöö võimalusi, järgmine ümarlaud toimub juba märtsi lõpul ning seekord arutame koos, kuidas parandada kitsaskoheti transpordiplaneerimises. Loodetavasti muutuvad meie ümarlauad traditsioonilisteks, sest tegelikult on ju nii linnavalitsuse kui linnakodanike eesmärk sama — kujundada kvaliteetset ja elamisväärset linnaruumi, kus kõigile on oma koht.

Kas kaasatakse ka Tallinna linna puuetega inimeste organisatsioone?

Puuetega inimeste organisatsioonid on täna meie igapäevasest planeerimisprotsessi kaasamisest natukene kõrvale jäänud, sest neid puudutavad küsimused ei ole ju asumi- või kohapõhised, vaid haaravad terve linna, planeeringute aruteludel aga siiski valdavalt osalevad need inimesed, kes ühes või teises piirkonnas elavad.

Küll kaasatakse erinevate erivajadustega inimeste ühendusi juba konkreetsete objektide projekteerimisse, sest selles etapis lahendatakse just erinevad ligipääsetavusega seotud küsimused. Siin tegelikult peakski rääkima kahest erinevast tasandist — planeerimisest, mille tulemusel määratakse kindlaks üldised ehitusõiguslikud tingimused, haljastuse osakaal, juurdepääsuteed ja muu selline ning millesse kaasatakse inimesi pigem kogukonnapõhiselt, sealhulgas loomulikult ka selles piirkonnas elavaid erinevate puuetega inimesi; ja teiseks siis projekteerimisest, mille käigus luuakse juba konkreetne ehitus, väljak või muu objekt, mille puhul on eelkõige oluline just erinevate erivajadustega inimeste nõuandev ekspertiis.

Millised on olnud tulemused?

Puuetega inimeste organisatsioonide planeerimisprotsessi kaasamise tulemustest on raske praegu rääkida, sest sellist kaasamist just planeerimisprotsessi ei ole veel eriti toimunud ning võib-olla ongi see natukene liiga varane staadium. Uute suuremate avalike objektide projekteerimisel on aga puuetega inimeste arvamuste ning vajadustega võimaluste piires reeglina arvestatud.

Järjest rohkem räägitakse nii Euroopas kui ka Eestis universaalsest disainist. Kas Tallinna Linnaplaneerimise Amet arvestab oma töös universaalse disaini kontseptsiooni põhimõtteid — ligipääsetav ja kasutatav ühiskond kõigile?

Jah, oma töös arvestame universaalse disaini kontseptsiooni põhimõtetega nii palju, kui see vähegi täna on võimalik. Õnneks ei ole enam nende põhimõtete olulisust vaja üldiselt kellelegi eraldi tõestada, inimeste arusaamad on hakanud paranema. Ka on Tallinna Linnaplaneerimise Amet üheks osapooleks rahvusvahelises innovatsiooniprojektis *Design For All*, mis seda valdkonda hõlmab.

Mis on plaanis kultuuripealinna reklaamimisel? Linnaasutuste kättesaadavus, ligipääsetavus jne.

Eelpool mainitud projekti üheks väljundiks peaks olema oluliselt kättesaadavam avalik linnaruum 2011. aastal, täna otsime kümnet eriti kiiresti parandamist vajavat probleemi, mida jõuaksime kultuuripealinna aastaks kui mitte lõpuni, siis vähemalt suures osas ka lahendada.

Edasised plaanid?

Kodanikeühenduste kaasamise valdkonnas on meie edasised plaani ikka jätkata alustatud tavade ja oluliste inimestega vastastikusel dialoogil, mitte vaidlustel.

Kõrghariduse rindel muutusteta?

Hariduse omandamine on loetud üheks tänapäeva inimõiguste mõistes oluliseks punktiks. Nagu kõik teame, et pole Eestis siiski (kõrg)hariduse omandamine kõigile võrdselt võimalik. Ometi elame euroopalikke väärtusi kandvas ühiskonnas ning ka meie põhiseadus ütleb...

GETTER TIIRIK

Mul isiklikult on äärmiselt hea meel, et aasta-aastalt on suurenenud erivajadustega (sh puuetega) tudengite arv ja seda erinevates kõrgkoolides. On tervitatav, et nii noored kui vanad tulevad üha enam kõrgharidust omandama. Kahjuks ei ole see siiski lihtne — lisaks soovile, tahetele, peab puudega inimesel olema hea vastupidavus.

Paratamatult tuleb nentida, et kõrgkoolide olukord ei soosi puuetega noorte (kõrg)hariduse omandamist, seda nii füüsilise kui vaimse ligipääsetavuse vaatenurgast. Võrreldes ülikoole on teistest avalik-õiguslikest kõrgkoolidest tunduvalt paremas olukorras Tallinna Tehnikaülikool ja seda just füüsilisest juurdepääsust rääkides.

Loomulikult tuleb siinkohal kiita TTÜ tudengit Svenni, kes on olnud aktiivne ja ülikooli survestanud sel-

les osas. Positiivset muutust on oodata ka Tallinna Ülikoolist, kus uus õppehoone peaks valmima kõikidele ligipääsetavalt. Rõõmustama paneb ka asjaolu, et TLÜ äsja vastuvõetud arengukavas on välja toodud „universaalse disaini“ põhimõtete järgimine (ümber- ja uute ehitiste puhul) ning puuetega noortele stipendiumite-toetuste pakkumine. Lisaks kinnitati ka Euroopa pealinnade ülikoolide ühenduse (UNICA) miinimumnõuded ülikoolidele puuetega tudengite osas.

Tänuväärne on ka SA Archimedese koordineeritav PRIMUS programm, tänu millele on koostatud kõrgkoolidele juhend erivajadustega tudengite olukorra parendamiseks ja teadlikkuse tõstmiseks; toetatakse transporti kõrgkoolidesse; lisaks on kõrgkoolidel võimalik soetada erinevat riistvara (nt vaegnägijatele lugemisaparaati) ja palju muud.

Jääb vaid üle loota, et pärast PRIMUS programmi rahade lõppemist, jätkavad kõrgkoolid ja riik puuetega noorte kõrghariduse omandamise toetamist.

Üheks viimase aja meeldivamaks üllatuseks on mitmete üliõpilaskondade ja —lehtede huvi puuetega tudengite ja nende toimetuleku vastu ülikoolis. Näiteks ilmus viimase Eesti Üliõpilastelehe vahel erileht, mis puudutas just puuetega tudengeid — sellised tegevused/väljaanded on olulised just seetõttu, et üliõpilaskonnad tunneksid ennast ühtse pere ja tudengid ning ka õppejõud märkaksid teisi enda kõrval.

Saan aru sellest, et kõikidele tudengitele peaks olema tagatud võrdne ligipääs, kuid paratamatult on Eestis (ja kõrghariduses) veel selline olukord, et kaasav haridus ja ligipääsetav keskkond on utopia, kuid meie ühine huvi on see, et olukord saaks paremaks, seega tuleb oma soovidest — tähelepanekutest ning vajadustest ka märku anda.

Näiteks meenub mulle üks juhus, kui ühes kõrgkoolis õppiv tudeng, kellel oli puue,

vajas kohta üliõpilaselamuse, kuid polnud avaldust kirjutanud, et vajab seda kohta seoses oma tervisega. Ta oli järjekorras olnud üle poole aasta ja õnneks pöördus ta ühel hetkel üliõpilasesinduse poole. Paari päeva pärast sai ta endale üliõpilaselamuse koha. Seega julgen soovitada olla aktiivne ja küsida — pole olemas ületamatuid olukordi ning neist rääkides–kirjutades, saab need lahendatud.

Olen püüdnud anda lühiülevaate sellest, mis on kõrghariduses muutunud. Kuigi alguses võis tunduda, et asi on lootusetu, on siiski märgata edusamme: PRIMUS programm, erivajadustega tudengite tugiisikud kõrgkoolides, stipendiumid–toetused, tudengite enda aktiivsus, kõrgkoolide korraldatavad lahtiste–uste–päevad puuetega noortele ja palju muud.

Võib öelda, et kõrghariduse rindel on näha positiivseid muutusi, jääb vaid ühelselt edasi tegutseda. Kui kellegi on positiivseid näiteid või näiteks küsimusi, siis on need alati teretulnud.

Soovitusi ja tähelepanekuid

- Olge ise julged küsima–uurima ning kui pakutakse stipendiumit (nt: PRIMUS stipendiumit), siis olge aktiivsed seda ka taotlema;
- Ülikooli õppima minna soovides võtke ühendust kas EPI-Kuga (aitame igatpidi, kasvõi tugiisikute ja teiste kontaktide leidmisega) või otse kõrgkooli erivajadustega tudengite kontaktisikuga;
- Andke endast ja enda vajadustest märku (kui olete minemas sisseastumiskatsetele, lisage lisainfosse, et ruum peab olema ligipääsetav või vajate istekohta akna all vms);
- Kui olete juba kõrgkoolis tudeng, siis andke endast märku kõrgkoolis töötavale erivajadustega tudengite spetsialistile (selline ametikoht on vähemalt Tartu ja Tallinna Ülikoolis ning Tallinna Tehnikakõrgkoolis); andke endast märku ka üliõpilaskonnale/üliõpilasesindusele, sest nemad tegelevad paljudes kohtades ka erivajadustega tudengitega (tugitudengite otsimisega, õppekeskkonna parendamisega jne);
- Suhelge õppejõudude–tugitöötajatega, sest keegi meist ei ole mõtete lugeja ning ainult teie ise teate, mis on täpselt teie jaoks parim lahendus;
- Kui märkate kõrgkoolis mingit asja, mis on valesti, andke sellest teada, et kõrgkool saaks teha parandusi–täiendusi nii infrastruktuuri, kui ka õppekorraldusse.

Getter Tiirik

Tantsukursused Saaremaa

Juba teist aastat on Saaremaa Pimedate Ühingu juhatuse esinaine Anneli Lõhmuse eestvedamisel Saaremaa Puuetega Inimeste Kojas toimunud seltskonnatantsu kursused.

DORIS PEUCKER

Huvi tantsu õppimise vastu on suur, kursustel osalejaid on täpselt nii palju, kui Saaremaa Puuetega Inimes-

te Koja saal võimaldab, neist enamuse Saaremaa Pimedate Ühingu liikmed. 2009. a katsetati Saaremaal esmakordselt ka ratastoolitantsu.

Tantsukursuse läbiviijateks-õpetajateks on endise võistlustantsuklubi Flamingo ja praeguse tantsustuudio Kitty õpetajad Hilja ja Kaarel-Günter Kitt.

„Meie teada toimuvad praegu Saare maakonnas tantsukursused puuetega inimestele ainult siin, Saaremaa Puuetega Inimeste Ko-

jas,“ ütlevad Hilja ja Kaarel-Günter Kitt ajalehele Saarekoda antud intervjuus (ilmus jaanuaris 2010, lugeda saab SPIK kodulehel www.saarekoda.ee).

„Kui Saaremaa Pimedate Ühingu esinaine Anneli 2008. a meid puuetega inimestele seltskonnatantsu õpetama palus, olime kohe nõus, kuigi meil sellealane kogemus puudus. Inimesed, kellega oleme siin majas kohunud, on väga positiivse elusuhtumisega, sooja hinge-

Puuetega Inimeste Kojas

ga ja hakkajad. Siia majja on meil alati rõõm tulla.

Tõeliseks väljakutseks oli meile, samuti Jürile ja tema partnerile Tiiule ratastoolitantsu kava kokkuseadmine ja esitamine. Mitte keegi meist ei olnud varem sellega tegelenud. Tänu Jüri ja Tiiu töökusele ja heale tahtele saime sellega ühiselt päris hästi hakkama,“ räägivad Hilja ja Kaarel–Günter Kitt.

Küsimusele, mida nad oma tööga — tantsu õpetamisega — muuta suudavad, vas-

tavad Kittid: „Saame aidata inimestel paremaks muududa. Tantsusamme ja –võtteid õppides paraneb inimeste käitumine ja omavaheline suhtlemine, harjutakse teiste inimestega arvestama. Tantsimine parandab rühti, koordinatsiooni, muusikatunnetust, väljendusoskust. Usume, et oskus tantsida annab enesekindlust igal alal.“

Et tantsukursused on SPIK-is väga suurt populaarsust võitnud — juba on saanud traditsiooniks, et iga-

aastasel SPIK jõulupeol esinetakse kursuse jooksul selgeksõpitud tantsudega — jätkuvad need kindlasti ka edaspidi. Tulevikule mõeldes oleme unistanud spetsiaalse, tantsu jaoks mõeldud ratastooli soetamisest. Tantsimine iseenesest on nii positiivne kogemus ja annab nii füüsiliselt kui emotsionaalselt nii palju, et tahaks kõigile soovijaile anda võimaluse tantsuga tegelemiseks.

Tähistame Helen Kellersi 130. sünniaastapäeva

Austusest Helen Kellersi ning tema elutöö vastu tähistavad Eesti nägemis- ja kuulmispuudega inimesed 130. aasta möödumist tema sünnist üritustesarjaga.

**RAISSA KESKKÜLA
PRIIT KASEPALU**

Sarja avaüritusel kuulati 2. märtsil Tallinna Heleni Koolis ettekannet Helen Kellersi elust ja tegevusest. Ettekanne tõlgiti nii tavalisse kui ka taktilisesse viipekeelde. Samas kirjutavad Eesti Pimekurtide Tugiliit ja Eesti Kujurite Ühendus alla koostöölepingule, mille raames korraldatakse kaks skulptuuride näitust.

Suvel viiakse lastele ja täiskasvanutele läbi kursused, kus nad saavad õpetust maailma pehmeima kivi — talgikivi — kasutamiseks. Kursustel osalejad valmistavad talgikivist taiesed, mida esitletakse koos professionaalsete skulptorite skulptuuridega ühisnäitusel 5.–18. septembril Tallinnas arhitektuuri- ja disainigaleriis.

Eesti Pimekurtide Tugiliit andis punktkirjas välja Helen Kellersi elust kirjutatud

raamatu „Õppimise ime”, millest üks eksemplar kingiti Tallinna Heleni Koolile ja teine Eesti Pimedate Raamatukogule.

Kes oli Helen Keller?

Helen Keller sündis terve lapsena Ameerika Ühendriikides 27. juunil 1880. aastal. Aasta ja seitsme kuu vanusena kaotas ta raske haiguse tagajärjel kuulmise ja nägemise. Helen õppis kirjutama ja lugema punktkirjas, kasutama taktiliseid sõrmendeid ning rääkima.

Asetades käed rääkija suu-

le, mõistis Helen kõnet. Käed olid need, mis ühendasid Helenit ja teda ümbritsevat maailma.

Helen sai hea hariduse. Ta lõpetas kolledži ja valdas liiks emakeelele ka prantsuse ning saksa keelt.

Mida on teinud Helen Keller?

Juba lapsena mõistis Helen, et tema elutöö on pimekurtide, pimedate ja kurtide abistamine. Ta pühendus täielikult sellele ülesandele. Heleni enda elust kirjutatud raamat „Minu elu lugu” on tõlgitud enam kui 50 keelde.

Ta rändas mööda maailma ning külastas paljusid riike Jaapanist Soomeni, rääkides nägemis- ja kuulmispuudega inimeste vajadustest. Helen Keller suri 87 aastasena 1. juunil 1968. aastal.

Kuidas on kajastatud Helen Kellersi tegevust?

Ameerika Ühendriikides välja antud postmargil on kujutatud pimekurt neiu Helen Keller ja tema õpetaja Anne Sullivan. Hispaania margil on Helen Keller kujutatud eakamana. Itaalias

Raissa Keskküla fotod

välja antud margil on näidatud taktiliseid viipeid, Lõuna–Aafrika Vabariigi kahel margil aga õpetamist pimekurtide instituudis.

USA Alabama osariigi veeranddollarilisel on kujutatud Helen Kellerit lugemas reljeefkirjas raamatut.

Need margid ja see münt võtavad lihtsalt kuid täpselt kokku Helen Kelleri tähenduse maailmale.

Kuidas kajastub Helen Kelleri tegevus Eestis?

Tema tegevus kajastub ka Eesti nägemis- ja kuulmispuudega inimeste tegevuses.

Eestis on raamat „Minu elu lugu” avaldatud helikassetidel ja punktkirjas ning „Minu usk” punktkirjas. Tõlgitud ja tavakirjas avaldatud on raamat „Õppimise ime”.

Ameerika miljonär Conrad N. Hilton asutas austusest Helen Kelleri tegevuse vastu fondi, mille abil koolitatakse üle maailma pimekurtidega töötavaid inimesi. Selle fondi rahastamisel koolitab Eesti Pimekurtide Tugiliit Hilton/Perkins programmi spetsialistide kaasabil juba üheteistkümnendat aastat Eesti erinevate koolide ja asutuste õpetajaid ning töötajaid tööks pimekurtide

ja nägemis-liitpuudega lastega.

Töö pimekurtidega on pingutust nõudev ja pühendumuseta tulemusi ei saa. Soovime neile, kes on osalenud Pimekurtide Tugiliidu koolitustel ja kõigile teistele, kes on võtnud oma kanda pimekurtide õpetamise, südamesoojust ja pühendumust valitud

Uut ja huvitavat Valgamaa Puuetega Inimeste Kojas

Koja 2009. a tegevus toimus vastavalt põhikirjale ning Hasartmängumaksu Nõukogu ja linnavalitsuse poolt rahastatud projektidele. HMN-i poolt rahastati 13 projekti, mis olid suunatud seltside tegevuse arendamiseks ja KOP poolt rahastati projekt koja suvekooliks Kablis.

LY KAARNA

Suvekoolis osalesid 4 päeva vältel kõikide seltside esimehed ja koja juhatus, elati ühise perena, valmistati ise toitu, kuulati loenguid, tegeldi jõukohaselt spordiga. Suvekool on meil muutunud heaks traditsiooniks, rutii- ni vältimiseks kutsume igal aastal erinevaid lektoreid.

Projektist KOIT sai rahastuse maja juurdeehituseks kirjutatud projekt, ehitustöödega alustati märtsis ja lõpetati septembris. Tänu juurdeehitusele paranesid oluliselt võimalused laiendada ja parandada seltside ja Koja tegevust, on avatud ravivõimlemise kabinet vajaliku spordivarustusega, III korrusel on 7 töötuba ringidele, nõupidamiste ruum ja massööri kabinet. Majas on 100-ko-

haline suur saal, võimlemis- saal ja dušširuum. Kogu maja on nüüdsest keskküttel. Järge ootab veel õuemaja renoveerimine käsitööaidaks.

Kõik 2009. aastaks planeeritud tegevused on edukalt läbi viidud, toimus sisukas ja aktiivne tegevus.

Koja tegevust juhivad ja koordineerivad kolme liikmelise juhatus. Kotta kuulub 1074 liikmega 13 erinevate puuetega inimeste seltsi. Vastavalt graafikule toimuvad seltsidel kord kuus info- ja õppepäevad, korraldatakse loenguid, õppekursioone ja tähistatakse ühiselt tähtpäevi. Oma tegevustesse oleme püüdnud kaasata ka puuetega inimeste tugisikuid ja pereliikmeid.

Kord nädalas saavad soovijad kasutada Gümnaasiumi ujulat koos auru- ja soome saunaga. Tööpäeviti on avatud kuue arvutiga internetituba.

Jätkeb koostöö piiriüleses projektis, mis hõlmab peale meie veel Valka, Medneva, Balvi, Põtalovo ja Pihkva puuetega inimeste organisatsioone. Lülitusime uude piirialade Est-Lat projekti, kus partneriks on Valka Puuetega Inimeste Klubi.

Meil on sujuv ja tihe koos-

Aktiivsed huvialaringid Valgamaa kojas

- Sūdamesõprade Seltsi laulu- ja tantsuring
- Tõrva Puuetega Inimeste Liidu näitering
- Käsitööring
- Liikumispuuetega Inimeste Seltsi instrumentaalansambel
- 3 võimlemisrühma
- Suhkruhaigete Seltsi kantritantsugrupp

töö kohalike omavalitsustega, Töötukassa Valga osakonna ja Töötute Aktiviseerimiskeskusega. Arendamisidemeid ja koostööd seltside tasandil teiste erinevate puuetega inimeste ühenduste vahel, ka väljaspool vabariiki.

Murelikuks teeb liikmeskonna eakus, noorte organiseerumus seltsidesse on väga napp. Koja eesmärgiks on noorte puuetega inimeste kaasamine organisatsiooni töösse, noortepärase tegevuse arendamine.

Plusspoolele saame panna seltside aktiivsuse kasvu lisaprojektide kirjutamisel. Erivajadustega Laste

Tugikeskus Sinilill sisustas projekti põhjal savitootmist, kus puudega noored saavad tegeleda keraamiliste esemete valmistamisega, rakendus ESF-i poolt rahastatud projekt „Puuetega inimeste tööturule sisenemine ja töötamise toetamine läbi kaitsitud ja toetatud töö võimalus-

tega“. Projekti eesmärk on käsitöökoolitus ja õppepraktika korraldamine puuetega tööealistele inimestele ja neid abistavatele tugisikutele neljal erialal: portselani maaling, õmblemine (lapi- tehnikas tekid ja voodipesu), telgedel lambavillast vaipade kudumine ja keraamika-

töötlemine. Kõigile projektis osalejatele korraldatakse ka arvutikoolitus.

Kokkuvõtvalt võime tõe- da, et Valgamaa PIK 2009. aasta tegevused ja areng on olnud jätkuvalt edukad ja stabiilsed. Jätkame tööd optimistlikus meeleolus.

Puuetega inimeste seksuaalsus: müüdid ja tegelikkus

Lühikokkuvõte Margo Joosti ja Sirje Lemberi lõputööst

Puuetega inimeste seksuaalsus on ühiskonnas seniajani tabuteemaks olnud. Taolise suhtumise teke on suuresti tingitud informatsiooni puudulikkusest. Teadmatus loob ja toidab eelarvamusi, mida vajaliku informatsiooni olemasolu korral ei tekiks.

Meie ühiskonnas on hulk inimesi, kellel seksuaalsete vajaduste rahuldamine on raskem kui tavaliselt. Kergeti arvatakse, et füüsilise puudega inimestel puudub huvi oma seksuaalvajadusi rahuldada, kuna neil on niigi probleeme. Või arvatakse, et vaimupuudega inimesed ei taju ega koge tundeelu.

Nii ongi uurijate töös peamine seisukoht, et igal inimesel on väärtus omaette ja kõigil inimestel on õigus inimväärsel elule. Inimväärsel elu iseloomustab teiste külgede seas: õigus olla aktsepteeritud sellisena nagu ta on ning õigus elada tunnetel rajanevat kooselu teise inimesega.

Vaatlemisele võeti nii vaimse kui ka füüsilise puudega inimese seksuaalne areng ja võrreldi seda nõrka tavainimese arenguga. Käsitleti veel puuetega inimeste seksuaalseid ja reproduktiivseid õigusi, mis siiani on puuetega inimeste elu käsitlemisel suhteliselt tähelepanuta jäänud.

Töö praktilis-uurimuslikus osas otsisid autorid vastuseid järgmistele küsimustele: mida arvavad puuetega inimeste pere- ja seksuaal-elust tavainimesed, kuidas puuetega inimesed ise hindavad oma pere- ja seksuaal-elu.

Seksuaalsus — mis see on?

Seksuaalsuse mõistet defineerides jõudsid autorid arusaamale, et seksuaalsust võib pidada jõuks, mis võimaldab luua ja säilitada inimestevahelisi psüühilisi ja füüsilisi sidemeid. Seksuaalsuse väljendamist ehk seksuaalkäitumist mõjutavad nii inimese enda isiklikud väärtused, teadmised ja kogemused kui ka ühiskonnas kehtivad kirjutatud ja kirjutamata reeglid, avalik arvamus ja sotsiaalne kontroll. Lubatud ja keelatud käitumine varieerub kultuuriti ja läbi ajaloo.

Seksuaalsuse mõiste alla võib lugeda ka füüsilise naudingu, mida inimene tunneb oma erinevate kehaosade aistingutena ja emotsionaalse naudingu, mida inimene kogeb läheduse ja soojusena teiste inimestega suheldes. Kui räägitakse puudega inimeste seksuaalsusest, tuleb lähtepunktiks võtta see, et nõrka tervete ja puudega inimeste seksuaalsuses on rohkem ühist kui erinevat. Suurima takistuse puuetega inimeste seksuaalsuse kogemisele tekitavad eelarvamused ja negatiivsed hoiakud nii seksuaalsuse kui ka puuetega inimeste suhtes. Invaliidistumine või füüsilise puudega lapsest täiskasvanuks saamine ei muuda isiku olemasolevaid hoiakuid.

Üldjuhul kujuneb füüsilise

puudega noore seksuaalsus sarnaselt puudeta noore seksuaalsele arengule ja seda on oluline mõista nii noorel endal kui ka tema lähedastel. Füüsiline puue võib aga kaasa tuua rea psühholoogilisi probleeme, mis on pigem tingitud noore ja tema lähedaste teadmatusesest ja oskamatusest kui otseselt puudest. Puberteedieas noored ei ole sageli rahul oma välimusega — nad tahavad olla täiuslikud ning vähimigi erinevus täiuslikkusest võib teha noorele suurt muret. Samad küsimused vaevavad füüsilise puudega noort ja ta oma keha võib talle vastumeelseks muutuda.

Noorel on raske uskuda, et ta võib kellelegi meeldida, kui ta ise ka ei usu oma veetlusvõimesse. Sellest tingituna võib noor loobuda oma naiselikkusest või mehelikkusest ning otsustada, et temas ei ole seksuaalsust ja ta ei või endale seda ka kunagi lubada. Noored tahavad võimalikult iseseisvaks ja sõltumatuks saada, sageli nõrka mäsatakse. Puudega noore puhul on see aga raskendatud. Eriti raske on tal iseseisvuda juhul, kui ta vajab igapäevastes toimingutes pidevat abi. Puberteedieas saadakse tavaliselt esimesed kogemused armastus- ja seksuaal-suhetest. Puudega noortel, kellel on tavaliselt vähem kaaslast, on raskem luua sõprus- ja armastussuhteid ning sellega võib kaasneda enesehin-

nangu langus. Ka vajaduse tekkimine võib olla vähem teadvustatud.

Puuetega noori kasvatatakse sageli kui lapsi, kodus ei märka seda, et lapsed on saanud noor. Ei mõisteta, millegipärast miks ta nii närviline ja erutatud on. Võib ka olla, et noor reageerib seksuaalsele vajadusele vahetult ehk siis otsib eneserahuldust ühiskonna silmis ebasobivas kohas, ebasobival viisil, kuna ta ei saa aru, millega tegemist jne.

Kui puue tekkis aga täiskasvanueas, on olukord pisut teistsugune. Täiskasvanul on olemas kogemused sõprus- ja armastussuhtest. Pärast invaliidistumist võib inimene tunda, et kõik endine on möödunud. Ta peab õppima uut moodi elama, ta peab kujundama endale uue minapildi mehena või naisena. See on raske ja inimene tunneb ebakindlust sõprus- ja armastussuhete loomisel.

Kokkuvõtteks võib märkida, et üldjuhul ei sega füüsiline puue seksuaalset arengut ja seksuaalsuhete loomist ning täisväärtusliku seksuaalelu. Küsimus on vaid selles, kuivõrd valmis on puudega inimene lähedussuhteks, kuivõrd on ta valmis leidma endale sobivat viisi naudingu saamiseks ja kuivõrd toetavad neid soove ning vajadusi puudega inimese lähedased. Füüsiline puue võib siiski nõuda abivahendeid oma seksuaalvajaduse rahuldamiseks.

Vaimupuue ja seksuaalsus

Seksuaalsus on üldinimlik omadus. Varem arvati, et vaimupuudega inimestel puudub seksuaaltung. Tänapäeval on selgeks saanud, et vaimupuudega inimestel on olemas kõik inimlikud omadused — tunded, vajadused ja temperament.

Paljudel vaimupuudega inimestel kulgeb areng veidi teisiti kui tavainimestel ja sellel on mitmeid põhjusi. Esiteks mõjutavad inimese seksuaalset arengut mitmed tegurid, nii bioloogilised, kognitiivsed, sotsiaalsed jm. Pidurdunud kognitiivne areng keha seksuaalset küpsust üldiselt ei mõjuta, küll aga ahendab see võimalusi mõista keha reflekse, suhelda eakaaslastega ja nendelt õppida.

Vaimupuudega inimeste puhul on kõige tavalisemaks pidurdunud psühhoseksuaalne areng. See tähendab, et tal on loomulikult vajadus seksuaalse erutuse ja rahulduse järele nagu teistel täiskasvanutel, kuid tema väljendusviis selle vajaduse rahuldamiseks võib olla ebaadekvaatne, lapsikum ja otsesem. Vaimupuudega inimestel on raske mõista nn seksuaalset keelt, mis koosneb vihjamistest, mõistatundmistest, ümberütlemistest. Nad ei ole ära õppinud sotsiaalseid reegleid vastassooga suhtlemisel. Oskamatus oma seksuaalsust väljendada on põhjuseks, miks

vaimupuudega inimeste seksuaalsuse kohta on liikvel mitmeid müüte: kui nad oma seksuaalsust kuidagi ei väljenda, arvatakse, et seda ei eksisteeri, kui aga näiteks masturbeerib sageli või avalikult või väljendab oma tundeid muul moel tavanormidele kohatult, siis arvatakse, et nad on seksuaalselt üliaktiivsed.

Lisaks psühhoseksuaalse arengu pidurdusele mõjutab vaimupuudega noorte arengut nn positiivne diskrimineerimine. Vanemad ja kasvatajad soovivad vaimupuudega last kaitsta ja hoolitsevad nende eest ülemäära — niimoodi ei teki lastel võimalust ise midagi kogeda ja järeldusi teha. Ülemäärane soov kaitsta mõjutab eriti puberteediealise seksuaalset arengut, mil laps peaks valmistuma täiskasvanuks saamiseks.

Olenevalt vaimupuude raskusastmest ja ümbritsevast keskkonnast, võib noortel keeruliseks osutuda ka mehe ja naise rolli omandamine. Soorolli õppimine sõltub eelkõige noore ümbrusest, sotsiaalsest võrgustikust, lähedaste inimeste suhtumisest.

N-ö ülekaitsmisest ja identiteedi kujunemise raskustest tingitud vildakas areng tekitab probleeme. Mõned vaimupuudega inimesed pärsivad oma seksuaalsust väga tugevalt; teised muutuvad väga agressiivseks, kui nad ei suuda või ei oska end

suguliselt rahuldada või kui neid takistatakse teiste inimeste poolt. Mõned sublimeerivad oma seksuaaltungi ja muutuvad ülemäära viisakateks, abivalmiteks või töökateks; teised kordavad pidevalt moraalseid seisukohti, mida nad ise küll ei mõista, ent tajuvad vaistlikult kogu asja juures midagi häbiäärset. Mõned vaimupuudega inimesed ei omandagi seksuaalse kontakti mängureegleid ning kogevad seetõttu pidevalt ümbritsevate inimeste negatiivseid reaktsioone. Teised võivad sattuda aga raskustesse, kui püüavad õpituid norme rakendada väljaspool oma asutuse kaitsvaid müüre; oma asutuses ei tohi nad „vale-

sid norme“ kasutada, kasvõi seepärast, et mitte kurvasutada oma austatud ja autoriteetset pedagoogi.

See et, vaimupuudega inimesed ei oska end seksuaalselt väljendada, ei tähenda seda, et neil ei oleks tundeid, emotsioone, vajadust läheduse, armastuse ja naudingu järele.

Seksuaalsed ja reproduktiivsed õigused

Ühiskonnas on hulk inimesi, kelle seksuaalsete vajaduste rahuldamine on raskendatud avalikkuse poolt pealesurutud hoiakute ja piirangute tõttu. Selliste inimeste hulka kuuluvad näiteks lisaks vanuritele ja erineva

seksuaalse orientatsiooniga inimestele ka puuetega inimesed.

Tänapäeval on astunud konkreetseid samme erinevate rahvusvaheliste seaduste ja õiguste loomiseks, mis aitavad tagada kõigile inimestele ühised õigused ja võimalused. Seksuaalseid õigusi võib määratleda kui üksikisiku õigust nautida oma seksuaalsust, ilma et sellele tehtaks vaimseid või füüsilisi takistusi. Seksuaal- ja reproduktiivsete õiguste alla käib õigus kogeda seksuaalsust kogu elu jooksul. Rahvusvahelisel tasandil koordineerib nende küsimustega tegelemist Rahvusvaheline Pereplaneerimise Liit, kelle assotsieerunud liige on

Eesti alates 1995. a RPL on välja töötanud „Seksuaalsete ja reproduktiivsete õiguste harta“, millega liit püüab määratleda seksuaalsed ja reproduktiivsed õigused inimõiguste kontekstis.

Harta kohaselt on kõikidel isikutel õigus olla vaba müütidel ja teistel psühholoogilistel teguritel põhinevast väljastpoolt peale sunnitud hirmust, häbist, süütundest ja uskumustest, mis takistavad nende seksuaalset eneseväljendust ja kahjustavad nende seksuaalsuhteid.

Harta rõhutab iga inimese õigust seksuaalsusele, seksuaalelule ja õigust luua pere: „Ühtegi isikut ei tohi diskrimineerida ei seksuaal- ja reproduktiivses elus ega juurdepääsus tervishoiule ja/või arstiabile rassi, nahavärvi, seksuaalse suundumuse, perekonnaseisu, perekondliku positsiooni, ea, keele, religiooni, poliitiliste vm vaadete, rahvusliku või sotsiaalse päritolu või mõne muu staatuse põhjal.“

Puuetega inimeste reproduktiivset käitumist käsitlevaks dokumendiks on ka 1995. a Eesti Vabariigi valitsuse poolt heaks kiidetud „Puuetega Inimestele Võrdsete Võimaluste Loomise Standardreeglid“, mis ei ole kohustuslikud täitmiseks, vaid pakuvad eelkõige puuetega inimestele ja nende organisatsioonidele lähtekohata, mille alusel teha poliitilisi otsuseid ja tegutseda.

Puudega lapsevanema te-

maatikat käsitleb Eesti seadusandluses puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seadus, mille Riigikogu võttis vastu 1999. a. ning mis jõustus 2000. a. Seaduse kohaselt on ette nähtud lisaks teistele toetustele ka puudega vane- ma toetus.

Käesoleva uurimuse eesmärgiks oli uurimuse teostajatel:

- välja selgitada tavainimeste arusaam puuetega inimese mõistest
- saada ülevaade tavainimeste üldisest hoiakust puuetega inimeste paarisuhtesse ja seksuaalsusesse
- selgitada, millised on puuetega inimeste endi kogemused paari- ja seksuaalsuhetest

Ainestiku kogumisel kasutasid autorid ankeetküsimustikku ja teemaintervjuusid.

Ankeetküsitluse eeliseks oli anonüümsus ja neutraalsus, mis julgustas inimesi ausalt ja avameelselt vastama. Samuti võimaldasid ankeetid koguda suurema hulga inimeste arvamusi. Ankeetküsitlus sisaldas 13 küsimust. Küsimuste seas oli üheksa kinnist küsimust, kus lisaks etteantud vastusevariantidele oli inimestel võimalik lisada oma vastus ning neli lahtist küsimust. Ankeeti aitas koostada Tallinna Puuetega Inimeste Kojas sotsiaaltöötaja, kellel oli kogemus samateemalise küsitlusega TPIK-s. Tema kogemus oli, et liiga otsesed

seksuaalelu puudutavad küsimused ehmatavad inimesed ära ja nad ei kipu vastama. Seetõttu on siintoodud ankeedis suhteliselt vähe seksuaalsusega seotud küsimusi.

Teemaintervjuu on parim vahend selgitamiseks välja uuritavate seisukohti kindlal teemal ja mõistmaks inimese igapäevamaailma. Teemaintervjuudes olid määratletud kindlad vestlusteemad, kuhu lisandusid vajadusel täpsustavad ja selgitavad küsimused. Kodus toimunud teemaintervjuud kas lindistati diktofonile või tehti vestluse käigus märkmeid. Kõigis kolmes vestluses osalesid kuulajana ka intervjuueeritava elukaaslased.

Vastajateks olid inimesed vanuses 21 kuni 74 aastat, naised oli 63% ja mehed 37%.

Küsitletuteks olid kas täiesti juhuslikud inimesed või ka tuttavate tuttavad. Juhuslikeks küsitletuteks olid pargipingil väikelastega istuvad emad või vanaemad, polikliiniku ooteruumis istuvad inimesed ja korter- ja ühe püstiku kodus olnud inimesed. Eesti keelt mitte valdavatele inimestele tõlgiti ankeetid vastavalt vene keelde.

Teemaintervjuude puhul olid valimiks puuetega inimesed. Kokku intervjuueerisime nelja inimest. Kolmel inimesel käisime kodus külas ja üht inimest küsitlesime interneti vahendusel.

Tulemuste analüüs

Tavainimeste arusaam (definitsioon) puuetega inimestest:

Enamuses ankeetides mainiti ratastooli, mitmed lisasid siia täienduseks juurde üldmõiste liikumispuue. Valget keppi nimetati lisaks veel 16 ankeedis. Ratastoolis või karkudega või kepiga. Eelkõige pöörati tähelepanu välistele märkidele: lihtsam on aru saada, mis välja paistab — ratastoolis või valge kepiga. Kui on käsi või jalg puudu. Peale infarkti. Kaasasündinud halvatusena. Viies ankeedis jäädigi puude kirjeldamisel üldsõnaliseks, nagu näiteks: füüsilise ja vaimse puudega. Kes erineb tavalisest inimesest, kas füüsiliselt või vaimselt. Inimesed nagu inimesed ikka, aga neil on üks suur probleem juures. Neil on kehaline defekt või ka haiguse tagajärjel invaliidistunud. Midagi on normist erinev — füüsiline, intellektuaalne või sotsiaalne võimekus. Ühes ankeedis toodi välja ka puude olemus: tõsise füüsilise või vaimse funktsioonihäirega inimene. Väljend „puudega inimene“ tekitas ka ühes mehes arusaamatusi: puuetega inimesed on muidugi narkomaanid ja alkohoolikud. Töö autor selgitas talle, et puudega inimene = invaliid ja edasi sujus ankeedi täitmine tõrgeteta: istuvad ratastoolis ja vanad inimesed kepiga. Üks mees

ütles karmilt: nad on eemal-letõukavad.

Kokkuvõtteks võib öelda, et eelkõige teatakse puuetega inimest välimuse põhjal. Palju teati ratastooli ja valget keppi. Vaimset puuet mainis ühel või teisel moel 16 vastajat (53%).

Järeldused

Tavainimesed teadvustavad puuetega inimeste olemasolu. Märgatakse muidugi eelkõige väliseid tunnuseid ja füüsilist puuet, nagu näiteks ratastool või valge kepp jne. Samas eristatakse ja tehakse selget vahet füüsilise puude ja vaimupuude vahel.

Tavainimeste arvates sõltub puuetega inimeste toimetulek nii igapäevaelus, pereelus kui ka lapsevanemana puude olemusest ja raskusastmest. Kui igapäeva- toimingutes ei tehtud erilist vahet füüsilise- ja vaimupuude vahel, siis pereelus ja eriti lapsevanemaks olemise puhul peeti füüsilise puudega inimeste toimetulekut paremaks kui vaimse puudega inimestel. Mõned inimesed pidasid laste saamistki vaimse puudega inimestel taunitavaks.

Seksuaaleluga toimetulekut seostati otseselt puude raskusastmega. Mõni pidas ratastoolis inimeste seksuaalelu koguni üldse võimatuks.

Teemaintervjuudest selgus:

- Puuetega inimesed väärtustavad ja oskavad nautida seksuaalelu.

- Enim väärtustavad puuetega inimesed suhte juures lähedust, kuigi seksuaalsed vajadused on sama suured kui tavainimestel.

- Partneri leidmine on raskendatud, kuid sõltub väga palju ka inimese enda aktiivsusest ja isikuomadustest.

- Puuetega inimesed pidasid väga oluliseks, et isiklik abistaja ja partner oleksid erinevad inimesed.

- Puuetega inimesi üllatab, et tavainimesed ei usu nende seksuaalsuse olemusse. Samuti ei usuta, et nad oskavad ja suudavad armastada.

Kokkuvõte

Tuleb rõhutada, et teemaintervjuudel puuetega inimestega nende paarisuhetest ja seksuaalsusest õhkus suurt igatsust läheduse ja armastuse järele. Seetõttu on kurvastav mõningate nõ tavainimeste suhtumine puuetega kaaskodanikesse.

Ankeetküsitlusest selgus, et kuigi tavainimesed teadvustavad puuetega inimeste paarisuhete olemasolu, ei pidanud mitmed inimesed, eriti Kuressaares, nende seksuaalelu sugugi rahuldustpakkuvaks või isegi taunisid seda.

Ühiskond peaks teadvustama, et puudega inimeste

puhul sõltuvad seksuaalne areng, seksuaalsuse väljendamise viisid ning võimalus rahuldustpakkuvateks paarisuheteks väga oluliselt sotsiaalsest keskkonnast. Ühiskonna, eriti aga puudega inimese lähikondlaste hoiakud ja suhtumine võib tema loomulikku seksuaalset arengut nii soodustada, pärssida kui ka maha suruda.

Kasutatud kirjandus:

Buttenshon, J. Seksuaalsus — see on tunded (teosest „Kaks artiklit tööst vaimsete puuetega inimestega“). Tartu, 1995.

Eesti Entsüklopeedia VIII, 1995.

Ilmonen, T. Rakkaudella sinun. Helsinki, 1987.

Kuusisto, T. Inimese seksuaalne areng (teosest „Invaliidsus ja seksuaalelu“), 1993.

Puuetega Inimestele Võrdsete Võimaluste Loomise Standardreeglid, 1995.

Seksuaalsete ja reproduktiivsete õiguste harta, Eesti Pereplaanerimise Liit. Tallinn, 1997.

Teemaintervjuud

MEES, nägemispuue alates 18. eluaastast, kaks last.

Kuidas sa oma abikaasaga kohtusid?

Ta on eripedagoog ja õpetas mind liikumisõpetuses. Ma elasin tol ajal ühiselamus ja ta õpetas mind, kuidas sealt kooli ja poodi minna. Me omavahel saime üsna hästi läbi ja niimoodi kooselu hakkaski peale. Enne kokkuelamist käisime umbes pool aastat ja siis...

Mis sa arvad, kas puuetega inimestel on raske paarilist leida?

Peab mõtlema, ühte tõe ei ole. Mul on tunne, et see oleneb inimesest väga palju, sest siis, kui ma olin veel nägija, ei olnud mul koolis sõbrannasid. Pöörasin rohkem tähelepanu muudele asjadele, tüdrukuid ma nii väga ei vaadanud. Aga mulle meeldib inimestega suhelda ja neid kuulata, see on kergendav asjaolu. Raske on see, et sa ei saa tänaval kõndides vaadata, et oh! kena tüdruk, et läheks ligi ja küsiks, mis nimi või nii. Ja teiseks tüdrukud või naised hoiavad eemale, kui näevad, et inimese valge keppiga kõnnib, siis küll pakuvad abi tee ületamisel, aga et läheks kohvikusse või midagi taolist, sel-

leni jutt ei lähe. Valge kepp ehmatab, et kuidas ma nüüd temaga käima hakkam.

Kui sa koolis käisid, kas sa igatsesid kellegagi suhtes olla?

Ikka, aga ma ei pööranud sellele eriti tähelepanu. Tegelikult oleks ikka hea, kui keegi pööraks mulle tähelepanu ja kellelegi meeldin ja..., aga ega ma päris üksik ei olnud, mul oli mitmeid tuttavaid, tegelikult naistutavaid ka ja praegu ka, kui massaaži teen, naistele vist meeldib rohkem suhelda ja on nii nais- kui ka meestutavaid.

Kas sa oled varem ka kellegagi koos elanud?

Koos elanud ei ole, kuigi sebinud olin. Üks selline suhe oli, rohkem ei ole olnud. See kestis ehk pool aastat. Ühikas saime tuttavaks, me käisime ühes ja samas seltskonnas. Ta elas kõrvaltoas, mõnikord saatis mind kuhugi, hakkasingi temaga rohkem suhtlema. Temaga käisime koos kinos ja kohvikus jne. Olime ka intiimselt koos. Lahku läksime, sest tüdruk lõpetas kooli ja kolis ära. Hindan seda suhet kümne-punkti skaalal ehk neljaga, praeguse hindeks paneksin ehk 9,5. Ei oskagi seda suhet hinnata, sest olin tol ajal

täiesti kogenematu. Ei osanud temaga rääkidagi, tundus piinlik, ma ei olnud eriti avatud.

Kas oled kohanud sellist suhtumist, et puuetega inimestel ei peakski olema paari- ja peresuhteid?

Konkreetselt ei ole kohanud, aga mõelnud olen selle üle küll. Paljud puuetega inimesed on ennast ise maha kandnud, neil on palju terviseprobleeme ja nad ei tahagi end kellegagi siduda, et temaga võib midagi juhtuda. Minagi tunnen ennast suhteliselt ebakindlalt, kui kuhugi välja lähen, iial ei tea, millal võin ära eksida ja kasvõi see, et haigus on praegu vaikes staadiumis ja kunagi ei tea, millal võib halvemaks minna, või kas saan oma lapsi suuremaks kasvatada, seda ju ette ei tea. Ebakindlust on päris palju, aga tuleb sellest üle olla, aga ka terve inimesega võib ju midagi iganes juhtuda. Kui karta, võib ka ju tervena karta. Inimese enda valik, et kui ta tahab inimese moodi elada, siis ta peab mingitest asjadest üle olema.

Kas sinu puue tekitab pereelus ka puudega seotud probleeme?

Ei oska võrrelda, sest pereelu hakkas siis, kui mul puue juba oli ja puue spetsiaalselt ei tekita probleeme.

Aga laste eest hoolitsemisel?

Omad plussid, omad miinused. Tahaks küll lapsi ja naist näiteks näha. Aga katkudes ja häält kuuldes on see üsna hea pildi nendest andnud. Et nägemist ei ole, selle võrra on teised meeled rohkem arenenud ja ma tunnen, et mulle annab rohkem, kui ma saan neid kuulata, süles hoida ja katsuda ja ma pööran sellele rohkem tähelepanu, mida nad räägivad. Kui ma oleksin nägija, siis pööraksin rohkem tähelepanu visuaalsetele asjadele ja siis võib olla ei suudaks niipalju naisele ja lastele tähelepanu pöörata. Teen poisile süüa, mängin temaga, vaatame koos pildiraamatuid, kui vaja, vahetan tüdrukul mähkmeid.

Kas peres on tülisid ja konflikte ka olnud?

Veel ei ole olnud.

Naine lisas: Alguses oli palju sellist, mis mind ärritas ikka palju rohkem. Ma ei oska öelda, kas see on otsest puudega seotud, aga tal on mäluga probleeme (ajus on nägemiskeskuse kasvaja), et kuidas tal mitmed olulised asjad meelest lähevad jne. Aga mida aeg edasi, seda vähem see mind ärritab.

Mees: Tervete vahel on ka probleeme ja arusaamatusi.

Kuidas suhtusid lähedased teie suhtesse?

Naine: Positiivselt, kuigi minu sõpru alguses see väga üllatas. Nad olid suhteliselt ehmatanud alguses, aga nad kogusid ennast kiiresti.

Mees: Eks mul ka ehmatasid, eriti just vanemad. Nad vist ei osanud minust seda arvata. Juba see oli neile ehmatav, et ma ülikooli läksin. Öeldi seda, et miks ma ei võiks kodus istuda, saad siin süüa ja kõike. Eks laste saamine ka ehmatas neid, teise lapsega ilmselt juba vähem. Eks nad on ära harjunud, tegelikult laste saamine neile isegi meeldis.

Mida sa ootad oma peresuhtelt ja/või oma abikaasalt?

Kui niimoodi konkreetset, siis et ma talle meeldiksin. Ootan head sööki. Need asjad, mida ma vajan, on olemas praegu. Omavaheline rääkimine teeb suhte soojemaks, ei ole selliseid asju, millest me ei räägiks.

Mida sina omalt poolt tahad vastu pakkuda?

Tahaks pakkuda, et naine oleks minuga rahul. Neid asju on erinevaid, et ta rahul oleks, näiteks, et hommikul minna poisiga teise tuppa mängima, et naine saaks magada.

. . .

Lõpetuseks tundis mees pool-naljatumisi huvi, et ega see tekst näiteks Õhtulehte ei satu.

NAINE, nägemispuue sündimisest alates, poeg.

Kas puuetega inimestel on raske partnerit leida?

Minul küll mitte. On inimesi, kellele minu puue tekitab probleeme, on inimesi, kellele ei tekita. Mind ei tõmbagi nende inimeste poole, kellele see probleeme tekitab. Tavainimesed ka ju vaatavad, et see inimene sobib ja see ei sobi minu mõttemaailmaga. Mina samamoodi vaatan, kes sobib minu mõttemaailmaga. Ma arvan, et puuetega inimestel see ei ole erinev.

Kas seks ja armastus on ühesugused mõisted?

Oleneb, kelle puhul. Tavaliselt meestel käivad need asjad natuke eraldi. See on selline ühiskonna suhtumine, et siis sa oled kõva mees, kui sul on palju naisi. Ja see on seks, see ei ole armastus. Ma arvan, et armastust on mitut tüüpi. On suhteid, kus on rohkem keemiat, on suhteid, kus on rohkem empaatiat. On kirglikumad, on rahulikumad. Kõik armastused on hästi erinevad.

Kas sul on varem ka paarisuhteid olnud?

Jaa, mõned ikka. Üks kestis paar aastat. Üks oli lähem, temaga me koos ei elanud, saime aeg-ajalt kokku. Suhted lõppesid tavali-

selt siis, kui leidsime, et oleme liiga erinevad inimesed. Ei ole mõtet üksteist muuta, suhe peab täiendama üksteist. Meil küll tundeid oli, aga need erimeelsused tekitasid probleeme. Esimene suhe oli väga kirglik, aga me ei andnud üksteisele vabadust.

Kuidas sa kohtusid oma praeguse kaaslasega?

Me tunneme üksteist väga ammu, umbes kooliajast. Me tundsim üksteist, siis me käisime, siis me elasime koos, siis me läksime lahku, siis jälle kokku ja nii korduvalt. Ja nüüd aastate pärast oleme jälle koos.

Kas perekonnas on olnud probleeme sinu puude tõttu?

Ma ei ütleks, et probleeme, aga see on kindel, et ma sõltun temast rohkem kui mõni teine naine. Minuga on muidugi lihtsam, vajan vaid kuhugi saatmist, aga mis puudutab last, siis see on muidugi terav probleem. Ma ei saa üksi lapsega õue mänguväljakule minna, eks issil jääb selle võrra vähem vaba aega, et kuhugi minna või et töölgi käia.

Ma arvan, et minu puude tõttu on minul endal vähem võimalusi, minu võimaluste valik on kitsam. Väiksed piirangud on suhetes ka, me ei saa koos näiteks rulluisudega sõitma minna.

Ma arvan, et meest, ema või õde tuleb kindlasti võt-

ta kui pereliikmeid. Mees kindlasti ei tohiks olla isikliku abistaja rollis. See on sellepärast, et muidu teine inimene tüdib ära ja see on loomulik. Mees tahab olla mehe rollis, mitte abistaja rollis.

Samamoodi on ka naisega, naine tahab olla oma mehele naine, mitte ainult abistatav. Tavainimestel on ju samamoodi, ega üks ei taha olla kogu aeg abistaja ja teine abisaaja, nii hakkab suhe tapsi otsa saama.

Kas oled kohanud sellist suhtumist, et puuetega inimestel ei peakski olema paari- ja peresuhteid?

Oo jaa! On igasugu asju, ma olen kuulnud, et puuetega inimesed peaksid ainult omavahel olema ja tean, et ühe pimedat tüdrukut ema ütles, et see tüdruk küll kunagi ei tohi lapsi saada ega mehele minna. Niipalju kui on inimesi, on ka arvamusi ja see on lihtsalt kellegi inimese rumalus, ta näeb maailma liiga kitsalt, kui mingid eelarvamused on.

Kas sinu laps on planeeritud laps?

Juhtus nii, aga tegelikult ma sisemiselt juba pool aastat tagasi väga-väga tahtsin seda ja tegelikult lapsed ju ei tule niisama. Seda saab ju ära hoida ja mina ei hoidnud seda ära.

Kuidas suhtusid lapse saamisenesse lähedased ja tuttavad?

Enamus inimesi olid väga õnnelikud ja toetasid, ma üldse ei oodanud niipalju tuget ja heakskiitu.

Aga raviarst?

Günekoloog soovitas mul isegi aborti teha ja ei tahtnud mind arvele enne võtta, kui olen toonud silmaarstilt tõendi, et ma võin sünnitada. Ma lihtsalt sattusin sellise inimese otsa, ta oli vanem naisterahvas ja lihtsalt kartis selliseid asju. Tol hetkel oli see mulle jube raske, ma olin nii emotsionaalne, hormoonid möllasid.

Mida sa ootad oma pèresuhtelt ja/või oma abikaasalt?

Ootan seda, et mul oleks perekonnas harmoonia, et meil oleksid ühised väärtused.

MEES, pime, tütar varasemast suhtest.

Kas partnerit on raske leida? Kust neid tavaliselt leitakse, kohtutakse?

On küll. Sellega on palju tegemist, näiteks tuleb korraldada pidu ja siis kedagi sealt seltskonnast sevida. Aga sellega on teatud riskid, võidakse ära kasutada või varastatakse raha ära.

Miks partnerid nii tihti vahelduvad?

See on puudega seotud. Mõne aja pärast tahab ta ikka nägijat meest, kes teeks kõik ette-taha. Et ma ei näe niipalju teha ja aidata, siis nad lõpuks lähevad või hakkavad ära kasutama.

Mis on seksiga seonduvas kõige raskem?

Ei näe naise ilu, üldiselt ei ole midagi rasket. Naise erootiline ilu jääb nägemata, kujutluspilt on kui aseaine.

Mida ihkad kõige rohkem: naudingut, rahuldust, kallistust, lähedust?

Naudingut ja lähedust. Kuna minu käed on minu silmad, siis tahan kogu aeg oma kaaslast katsuda, et teda paremini tunnetada.

Kas seks ja armastus on sinu arust omavahel seotud, kas oleksid kellegagi lihtsalt seksi pärast?

Seksi vajab iga inimene. Arvan, et nad on omavahel

seotud, aga kui partnerit pole, siis peaasi, et seksi saab.

Kas sul on olnud kartus, et sa ei saa oma puude pärast seksuaalelu elada?

Ei.

Elukaaslane lisab: Pimedus annab seksile rohkem juurde, kuna pime julgeb ja tahab rohkem eksperimenteerida, mõtleb uusi asju juurde, ei muutu rutiinseks ja on loominguline.

Kas sinu isiklik abistaja võib olla sinu partner?

Abistaja peaks olema väljapoolt, ei peaks olema kindlasti abikaasa.

Laste kasvatamine: kartused, ootused selles suhtes. Kas toetati või pigem vastupidi?

Teised toetavad ja abistavad küll, õpetavad igasugu nõkse ja annavad nõu, kuidas lapsega hakkama saada,

Oled sa puutunud kokku suhtumisega, et puudega inimesed ei või armastada, st., et neil pole tundeid, te ei peaks lapsi saada, seks ei ole teie jaoks. Millist suhtumist oled kõige rohkem kohanud?

Eriti ei ole. Elu läheb edasi, tuleb vaid tahta ise edasi minna. Põhiline on see, et unusta, et sul on puue ja mine edasi. Mõned inimesed ütlevad, et mida see pime seal voodis teeb, kuidas ta küll seksiga hakkama saab.

NAINE, liikumispuue, kaks last.

Kas partnerit on raske leida? Kust neid tavaliselt leitakse, kohtutakse?

Partnerit on väga raske leida. Mina ei lähe küll nt ööklubis kellegi juurde: tere, ehk flirdime. Kuigi käin tantsimas ööklubides vahel, mõnikord keegi on mind tähele pannud ning siis tantsinud. Kord tantsisime ühe mehega paar tundi, lõpuks sain põsemusigi ja... läinud ta oligi — siiani on väga meeldiv mälestus.

Mehi hirmutab naise puue. Eelarvamused on väga sügavad.

Samas on mulle öeldud, et olen nii naiselik, et hirm hakkab. Seda on mulle öelnud mehed, kes on headeks sõpradeks jäänud, kuigi mõnega oleks võinud palju rohkem olla. Olen vahel mõelnud, kas naiselikkus on ka puue.

Mida ihkad kõige rohkem (naudingut, rahuldust, kallistust, lähedust)?

Minu jaoks on suhtes kõige tähtsam LÄHEDUS. Lähedust pole ma lahutatuna veel leidnud, kuigi mõne suhte puhul on see nagu tundunud, kuid võib-olla on see seotud minu oma hirmuga vägivalla ees, et ma ei lasse kergelt mehi (on olnud 10 aasta jooksul 3–4 tõsisemat suhet, sama palju ka mehi) endale lähedale.

Kui pikad olid need sinu suhted nende teiste mees-tega, miks need katkesid? Kus sa nendega tutvusid?

Kahe mehega oli pooleaastane suhe. Üks mees avastas üle öö, et olen „ebaerootiliselt kõhn“ — täpselt nii väljendas. Kuigi tegelik põhjus oli muus, hiljem sain teada. Kuidagi väga valus, sest ma ei varjanud end ega enda keha. Olengi väikene naine!

Teisel mehel on paratamatu diagnoos ning usun tänaseni, et just oma haiguse pärast tõrjus ta mind eemale. Aga oleme väga head sõbrad, ta on öelnud korduvalt mulle: „Sa pead leidma mehe, kes väärib sind ja õnnelik olema.“

Praegu on suhe kestnud umbes poolteist aastat. Aegajalt oleme koos. Kui nüüd küsid, kas mulle piisab sellest, siis vastan ausalt, et järjest sagedamini tajun, et vajan miskit rohkemat. Huvitav on, et mehed on üllatunud, et puudega naine kannab seksipesu. On öeldud, et ta poleks uskunud. Eelarvamine vist! Tutvusin kõikide nendega internetis. Siis kohv jne.

Mis oli seksiga seonduvas kõige raskem?

Kindlasti olen nüüd saanud iseenda eest palju-palju rohkem hoolitseda kui abielus olles. Mul on isiklik abistaja ju praegu. Enam ma ei lähe kunagi kohtama, kui pole meiki või uut riideset

— ma ise tunnen end hästi ja olen võluv partnerile. Samuti enne vahekorda (mis nüüd tavaliselt järgneb kohtumisele) teen end hästi korda, kaasa arvatud voodipesu. Raseerima muide hakkasin alles 35-aastaselt tänu isikliku abistaja olemasolule. Täna ei kujuta end sellena ettegi.

Kui abikaasa peab olema ka abistaja, mida sa arvad, kas intiimsed argitoimingud hakkavad segama intiimelu?

Kindlasti segab, kui mehel on partneri ja abistaja roll korraka. Mehele jääb niikui nii kahekesi olles minu aita ja roll, kuid see on hetkeline ja seda võib muuta eelmänguks. Kindlasti õhtul kahele ei vaja ma kolmandat isikut ning kuna mul on pisike kodu, siis ei ole mul pakkuda abistajale eraldi tuba. St mehele õhtul mu söötmist ja ka minuga WC-s käimist, kuid ma usun, et seks minuga on talle nagu seks ikka, nagu iga teise naisega...

Siiski motellis on abistaja olnud eraldi toas ja helistasin hommikul, kui tahtsin minna nt duši alla. See variant toimib suurepäraselt.

Mis vanuses oli esimene vahekord?

22-aastaselt oli esimene vahekord.

Kas seks ja armastus on sinu arust omavahel seotud, kas oleksid kellegagi lihtsalt seksi pärast?

Kindlasti on armastus, kirg ja seks seotud. Ainult seksi pärast seksima — EI, MITTE IIAL. Kindlasti peab olema ka usaldust, aga see hea tunne, mida nimetame armastuseks, ongi usaldus.

Kas sul on olnud kartus, et sa ei saa oma puude pärast seksuaalelu elada?

Muidugi on mul kartus. Oli noorena ning on praegu. Praegu ehk vähem, kui oleks ainult partner ja pike- ma-ajaline ja väga hea hooliv suhe (mitte vaid seksuhe).

Rasedus. Laste kasvamine. Kartused, ootused selles suhtes. Kas toetati või pigem vastupidi? Kas leidis keegi, kes ütles: sa saad hakkama?

Rasedused kulgesid väga normaalselt, oksendasin küll esimese lapsega tohult palju, pea seitse kuud. Muidu olin normis. Ega paljud ei saanud aru sh minu ema, miks ma seksin ja veel last soovin. Mu eksämmal oli esimene küsimus, kui märkas, et olen rase: kui laps ka VIGANE, nagu sa ise?

Minul pole päritud puue.

Toetasid eksabikaasa ja mu sõbrannad.

Oled sa puutunud kokku suhtumisega, et puudega inimesed ei või armastada, st. neil pole tundeid, te ei või lapsi saada, seks ei ole teie jaoks? Millist suhtumist oled kõige rohkem kohanud?

Sellega puutun kokku kogu aeg, et puudega inimesel polegi tundeid, nad ei oskagi armastada. Ma ei imesta selle üle, kui pere „pane keelu peale“. Puudega inimesel pole kuskilt ega kelleltki armastamisoskust õppida...

Sclerosis multiplexi näitetrupi tegemistest

MATI AALOE

2001. aasta kevadel käisid Tartus Soome Turu linna sclerosis multiplexi ühingu esindajad projekti “Teatrisild Eestisse” raames ja kohusid kohaliku sclerosis multiplexi ühingu liikmetega — meiega. Sama aasta sügisel käisime ise vaatamas, kuidas Soomes invateatrit tehakse.

Seal on asi palju jõukam — nendel on isegi oma maja! Seal nähtu süstis ka meisse teatri tegemise pisiku ning 21. jaanuaril 2002 kogunesid seitse meie ühingu liiget Tartu Puuetega Inimeste Kojas ja asutasid näitetrupi — esimese sclerosis multiplexi näitetrupi Eestis. Kahjuks on haigus kaks trupi asutajaliiget — Tiina Škuini ja Valve Pungari — meie hulgast viinud. Tänapäevaks on jäänud aktiivselt näitetrupis tegutsema vaid kaks asutajaliiget, kuigi trupp ise on kasvanud künneliikmeliseks.

Kuna meiesuguste jaoks valmisnäidendeid ei ole, seame oma näitemängud põhiliselt anekdootide ja humoreskide põhjal ise kokku. Oma esimese näitemängu pealkirjastasime polkovniku le-

se lemmikfraasiga „Arstid ei tea midagi”. Esietendus toimus 9. aprillil 2002 koja kaheksanda aastapäeva peol.

2003. aasta aprillis saime projektitoetuse USA saatkonnalt. Esimese ja seni ka viimase. Tänu sellele avanesid meie ees uued võimalused:

Meil avanes nüüd võimalus näitetrupi töösse lülitada professionaal — näitleja ja lavastaja Lembit Eelmäe Vanemuisest, kes kirjutas just meie võimalusi silmas pidades ka mõned stsenaariumid.

Polnud enam tarvis pead murda, kust leida raha transportiks, seega tekkis võimalus ka Tartust kaugemale esinema sõita. Oleme esinenud Puuetega Inimeste Kultuurifestivalidel Viljandis, Krootusel, Värskas, Tallinas, Maidlas, Hiiumaal jm.

Nüüd avanes võimalus vajamineva butafooria ja kostüümide hankimiseks: seega polnud enam vaja läbi ajada vaid olemasolevaga ja kõhu kõrvalt säästetud rahaga ostetuga.

Lembit Eelmäe kirjutas meile ka näitemängu „Üks jõuluõhtu”. Seda saime mängida kolm korda, siis sai jõu-

luaeg läbi ja Lembitu abil kujundasime sellest jõulunäidendist toreda tüki „Kullapalavik ehk hullud päevad”. Selle looga tõime 2004. aastal koju puetega inimeste VIII kultuurifestivali laureaadi tiitli.

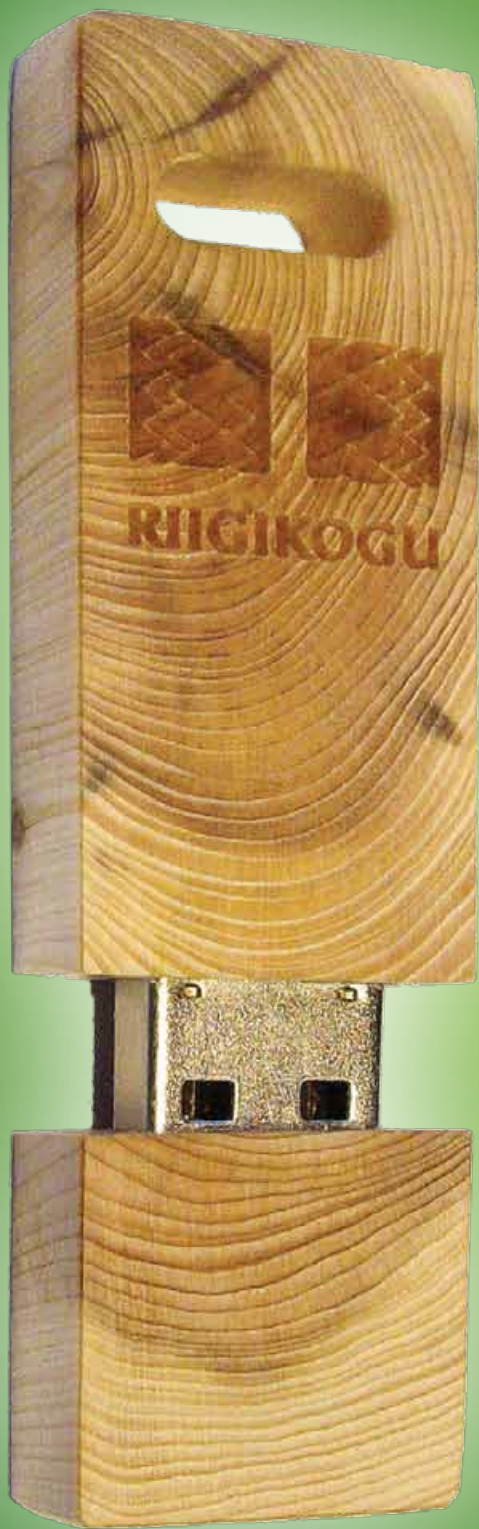
Üldse oleme oma tegutsemisaja jooksul toonud lavale kaksteist näitemängu, mida oleme mänginud viiekümne viiel korral ligi viiele tuhandele vaatajale (täpset vaatajate arvu ei tea, sest mängime ju tasuta). Siin me ei arvesta neid tuhandeid inimesi, kes jälgisid „Kullapalavikku” ja „Sennit” Alo — TV (Tartu kohalik TV) vahendusel 2005. aasta alguses.

2006. aasta novembrikuus osalesime Eesti Televisiooni saates „Puutepunkt”. Kahjuks pole täitunud meie põhilootus seoses selle saatega — leida finantstoetajaid, sest meie küll tahaksime jätkata.

Lembit Eelmäe jäi meie näitetrupi juhendajaks kuni oma surmani 2. juunil 2009, hoolimata sellest, et me talles töö eest enam maksta ei suutnud.

Unikaalne käsitöö

puuetega inimestelt

Maarjakasest ja kadakast
USB mälupulgad

SanDisk 2-16GB

Osta veebist: www.art-craft.ee